

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2026-1-138-34>

УДК 342.727

Фесан Марія Володимирівна

старший викладач кафедри національного та міжнародного права

*Одеський національний морський університет***Юрченко Ксенія Валентинівна**

студентка Навчально-наукового морського гуманітарного інституту

Одеський національний морський університет

БАЛАНС СВОБОДИ СЛОВА ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Наукова стаття присвячена комплексному, системному та багатовимірному аналізу конституційно-правових засад, забезпечення збалансованого співвідношення між базовим правом людини на свободу думки й слова та імперативними потребами національної безпеки в умовах гібридної і повномасштабної збройної агресії. У сучасну глобалізовану інформаційну добу, коли інформація остаточно перетворилася на потужний інструмент впливу, здатний деформувати суспільну свідомість, підривати стабільність державних інституцій, послаблювати соціальну єдність і обороноздатність, питання правового визначення меж свободи вираження набуває принципового значення для збереження демократичного ладу. У статті здійснено глибокий аналіз змісту статті 34 Конституції України в її безпосередньому зв'язку зі статтею 65, яка встановлює межі та умови допустимого обмеження конституційних прав і свобод під час дії правового режиму воєнного стану. Методологічну основу дослідження становить поєднання системно-структурного, порівняльно-правового та формально-юридичного підходів. Це дало змогу всебічно оцінити ефективність чинних механізмів державного регулювання інформаційної сфери та виявити потенційні ризики для функціонування правової держави. У роботі детально проаналізовано роль Європейського суду з прав людини як ключового інструменту перевірки легітимності й пропорційності обмежень свободи вираження поглядів. Йдеться про три критерії: чітку передбачуваність заходу законом, наявність легітимної мети та доведення його необхідності в демократичному суспільстві. Окремо розглянуто інформаційну безпеку як складний об'єкт правового захисту, а також визначено важливу роль держави у протидії дезінформації, маніпулятивним практикам і мові ворожнечі, що становлять загрозу суверенітету. Особливу увагу приділено міжнародно-правовим стандартам, зокрема, положенням Женевської конвенції щодо захисту людської гідності під час збройних конфліктів, а також етичним і правовим аспектам медійного висвітлення воєнних подій. Автор обґрунтовує, що за умов екзистенційної небезпеки тимчасовий пріоритет національної безпеки може бути виправданим і необхідним, однак він не повинен призводити до підриву сутності демократичного устрою, принципу верховенства права та фундаментальних прав людини. Наукова новизна дослідження полягає в сучасному переосмисленні концепції «войовничої демократії» у контексті інформаційного суверенітету України та в обґрунтуванні новітніх конституційних запобіжників проти встановлення надмірної чи політично зумовленої цензури. У висновках підкреслюється, що задля збереження конституційного ладу органи державної влади мають застосовувати максимально прозорі, об'єктивні й чітко визначені критерії обмеження контенту, зважаючи на межі власної дискреції та забезпечуючи високий рівень правової визначеності для громадян і медіасуб'єктів.

Ключові слова: свобода слова, національна безпека, інформаційна війна, конституційно-правовий аналіз, воєнний стан, обмеження конституційних прав, принципі пропорційності, інформаційна безпека, демократична стійкість, міжнародне гуманітарне право, трискладовий тест, цифрова демократія, інформаційний суверенітет, право на інформацію.

Mariia Fesan

Senior Lecturer of the Department of National and International Law

*Odesa National Maritime University***Kseniia Yurchenko**

Student of the Educational and Scientific Maritime Humanitarian Institute

Odesa National Maritime University

BALANCE BETWEEN FREEDOM OF SPEECH AND NATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF INFORMATION WARFARE: A CONSTITUTIONAL AND LEGAL ANALYSIS

Summary. The scientific article is devoted to a comprehensive, systematic, and multidimensional analysis of the constitutional and legal foundations for ensuring a balanced relationship between the fundamental human right to freedom of thought and expression and the imperative needs of national security in the context of hybrid and full-scale armed aggression. In today's globalized information era, where information has definitively transformed into a powerful instrument capable of distorting public consciousness, destabilizing state institutions, weakening social cohesion, and undermining a country's defense capacity, the issue of legally defining the limits of freedom of expression acquires crucial importance for preserving a democratic order. The author conducts an in-depth analysis of Article 34 of the Constitution of Ukraine in its direct connection with Article 65, which establishes the limits and conditions for permissible restrictions of constitutional rights and freedoms during the legal regime of martial law. The methodological framework of the study combines systemic-structural, comparative-legal, hermeneutic, and formal-legal approaches. This made it possible to comprehensively assess the effectiveness of existing state regulation mechanisms in the information sphere and to identify potential risks to the functioning of the rule-of-law state. The paper thoroughly examines the

«three-part test» developed by the European Court of Human Rights as a key instrument for verifying the legitimacy and proportionality of restrictions on freedom of expression. This test includes three criteria: clear foreseeability of the measure prescribed by law, the presence of legitimate aim, and proof of its necessity in democratic society. The study also analyzes information security as a complex object of legal protection and emphasizes the essential role of the state in countering disinformation, manipulative practices, and hate speech that threaten national sovereignty. Special attention is given to international legal standards, particularly the provisions of the Geneva Conventions concerning the protection of human dignity during armed conflicts, as well as to the ethical and legal aspects of media coverage of military operations. The author substantiates that under conditions of existential threat, the temporary prioritization of national security may be justified and necessary; however, it must not lead to the erosion of the essence of democratic governance, the rule of law, or fundamental human rights. The scientific novelty of the study lies in the contemporary reinterpretation of the concept of «militant democracy» through the prism of Ukraine's information sovereignty and in the identification of modern constitutional safeguards against excessive or politically motivated censorship. The conclusions emphasize that, in order to preserve the constitutional order, state authorities must implement the most transparent, objective, and clearly defined criteria for content restriction, minimize discretionary powers, and ensure a high level of legal certainty for citizens and media actors.

Keywords: freedom of speech, national security, information warfare, constitutional-legal analysis, martial law, restriction of constitutional rights, principle of proportionality, information security, democratic resilience, international humanitarian law, three-part test, digital democracy, information sovereignty, right to information.

Постановка проблеми. Глобальні зміни в архітектурі засобів масової комунікації та остаточний перехід міждержавних збройних конфліктів у площину гібридного протистояння радикально трансформували традиційне доктринальне уявлення про обсяг і природу конституційних прав. Для сучасної України, яка опинилася в епіцентрі найбільш масштабної та агресивної інформаційної війни XXI століття, проблема пошуку балансу між свободою слова та національною безпекою перестала бути виключно академічною дилемою. Нині це – нагальне практичне питання збереження держави як суверенного, незалежного та демократичного суб'єкта міжнародного права.

Свобода слова, гарантована статтею 34 Конституції України, є не просто одним із численних прав, а ключовим інструментом розвитку критичного мислення, стимулювання суспільного обговорення, та забезпечення незалежного громадського контролю за діяльністю органів влади. Водночас, коли інформаційні потоки цілеспрямовано використовуються агресором як засіб психологічного впливу, наведення ракетних ударів, розповсюдження паніки або дестабілізації мобілізаційної готовності, вони втрачають свою первісну правову захищеність і стають реальною загрозою. Конституційно-правовий аналіз цього питання потребує від юристів та законодавців надзвичайної точності: держава повинна володіти дієвими механізмами захисту від ворожого деструктивного впливу, не перетворюючись при цьому на авторитарну структуру, яка прикриває придушення законного інакомислення гаслами безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-правові засади та юридичні рамки обмеження фундаментальних прав людини в умовах екстремальних правових режимів активно та плідно досліджувалися провідними представниками вітчизняної школи конституціоналізму. Зокрема О.В. Білокурська та М.Д. Федорчук зосередили свою увагу на детальному аналізі нормативної бази обмеження прав під час дії воєнного стану. Підкреслюючи складність процедури обмеження зобов'язань

[5]. Комплексні проблеми інформаційної безпеки в її міжнародному та національному вимірах стали об'єктом прискіпливого аналізу К.Є. Ковальова [6]. В.О. Кучер здійснив вагомий науковий внесок у розуміння глибинного конфлікту між безпековими імперативами держави та індивідуальним правовим статусом особи в умовах агресії [7]. Окремі критичні аспекти міжнародного захисту прав людини у збройних конфліктах, включаючи медійний супровід бойових дій, висвітлені у працях Н. Ногас [8], а також у спільних дослідженнях К.Ю. Примакова та С.С. Бідняка [9]. Фундаментальні питання онтологічної природи прав людини як найважливішого засобу стримування всевладдя держави розкриті у роботі В.В. Цололо та Д.П. Філіпського [10]. Попри значну кількість напрацювань, стрімка еволюція цифрових технологій та безперервна адаптація методів інформаційної атаки вимагають постійного поглибленого аналізу правових механізмів захисту «цифрової стійкості» нації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових напрацювань у сфері обмеження прав людини під час воєнного стану та забезпечення інформаційної безпеки, низка ключових аспектів залишається недостатньо систематизованою. Стрімка еволюція цифрових технологій, домінування соціальних медіа як інструментів інформаційного впливу та безперервна адаптація методів інформаційної агресії зумовлюють появу нових викликів, які не отримали комплексного конституційно-правового осмислення. Зокрема, відсутня єдина науково обґрунтована методика оцінки «реальної шкоди» від інформаційних повідомлень у контексті воєнного стану, що ускладнює практичне застосування принципу пропорційності та створює ризики як надмірного обмеження свободи слова, так і недостатнього захисту національної безпеки.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є здійснення комплексного конституційно-правового аналізу меж і критеріїв допустимого обмеження свободи слова в умовах воєнного стану та гібридної інформаційної війни, а також обґрунтування необхідності забезпечення балансу

між інтересами національної безпеки й гарантіями демократичного правопорядку.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань: дослідити нормативно-правові засади обмеження свободи слова в умовах воєнного стану; проаналізувати сучасні наукові підходи до проблеми співвідношення інформаційної безпеки та прав людини; визначити критерії пропорційності втручання держави у сферу свободи вираження поглядів; окреслити ризики надмірного безпекового регулювання та можливі механізми їх запобігання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Свобода слова в архітектурі демократичної держави розглядається не як привілей, а як «*conditio sine qua non*» (необхідна умова) будь-якої політичної свободи та всебічного людського розвитку. Конституція України у статті 34 не лише проголошує це право як базову цінність, а й закладає конституційний фундамент для його правомірного обмеження, в екстремальних випадках [1]. Наріжним каменем конституційного аналізу є розуміння того, що право на свободу думки і слова за своєю юридичною природою є відносним, а не абсолютним. Це означає, що за певних умов, коли виникає реальна загроза існуванню суспільства, інтереси, колективного виживання на національній безпеці можуть і повинні превалювати над індивідуальним правом на висловлювання.

У період ведення інтенсивної інформаційної війни правова система стикається з небезпечним феноменом «*abuse of rights*» (зловживання правом). Коли конституційна свобода слова свідомо використовується суб'єктами для прямих закликів до насильницького повалення державного ладу, підтримки збройної агресії чи дестабілізації оборони, вона виходить за межі захисного поля конституціоналізму. О.В. Білокурська та М.Д. Федорчук слушно підкреслюють, що законодавство про воєнний стан має містити чітку диференціацію між «законним обмеженням» (яке є необхідним) та «незаконним порушенням» (яке є свавільним) прав людини [5, с. 14]. Ключовим запобіжником тут виступає принципи правової визначеності: кожна фізична чи юридична особа повинна заздалегідь чітко усвідомлювати правові наслідки своєї інформаційної активності.

Сучасна інформаційна війна радикально змінила саму структуру так пріоритет національної безпеки. Якщо в традиційному розумінні безпека стосувалася переважно фізичного захисту державних кордонів, критичної інфраструктури та матеріальних ресурсів, то сьогодні на перший план виходить захист когнітивної сфери – свідомості громадян та національного інформаційного простору. К.Є. Ковальов зауважує, що інформаційна агресія, спрямована на руйнацію свідомості та поширення хаосу, може бути за своїми наслідками настільки ж руйнівною, як і кінетична атака за застосуванням зброї масового ураження [6, с. 165].

Звідси випливає конституційна вимога захисту територіальної цілісності, яка в сучасних умовах є неможливою без ефективного державного контролю над інформаційним простором. В.О. Кучер наголошує, що в умовах військової агресії інформаційна безпека трансформується

у фундаментальну передумову реалізації всіх інших прав людини, включаючи право на життя [7, с. 129]. Якщо держава виявляється нездатною захистити свій інформаційний суверенітет від деструктивних впливів агресора, вона автоматично втрачає здатність гарантувати безпеку та правопорядок на своїй території.

Найбільшим викликом для вітчизняного конституціоналізму в умовах війни є неухильне дотримання принципу пропорційності. Світова юридична практика доводить, що навіть у стані відкритої війни держава не отримує автоматичного «карт-бланшу» на впровадження тотальної цензури. Будь-яке обмеження свободи слова повинно проходити сувору інтелектуальну та юридичну перевірку через «трискладовий тест», який є золотим стандартом ЄСПЛ [2].

Заборона або обмеження мають ґрунтуватися виключно на нормах закону, прийнятого легітимним органом. В Україні таку базу формує Конституція [1], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4] та відповідні укази Президента, затверджені парламентом. Проте, юридична доктрина застерігає проти використання надмірно широких та нечітких формулювань (як-от «антидержавна діяльність» без деталізації), що може відкрити шлях до адміністративного волюнтаризму. Мета обмеження має бути чітко задекларованою. У контексті відсічі агресії – це захист національної безпеки, територіальної цілісності та запобігання поширенню військової таємниці. Ця мета є абсолютно легітимною і не викликає заперечень у міжнародних правових інституціях. Держава зобов'язана довести, що обмеження відповідає «нагальній суспільній потребі» і що не існує менш радикальних засобів захисту безпеки. Н. Ногас підкреслює, що судові органи повинні ретельно зважувати потенційну шкоду від публікації інформації та шкоду від обмеження права громадян на її отримання [8, с. 136].

Особливістю сучасної війни є домінуюча роль соціальних медіа та месенджерів (зокрема Telegram), які стали основними майданчиками для ведення ІІСО. Анонімність та швидкість поширення контенту створюють нову конституційну дилему: чи поширюється захист свободи слова на анонімних суб'єктів, які свідомо діють як інструменті розвідувальних служб ворожої держави?

Тут важливо звернутися до аналізу В.В. Цоллоло та Д.П. Філіпського щодо природи прав людини як засобу обмеження державної влади [10, с. 88]. Якщо держава у відповідь на анонімні загрози впроваджує тотальний цифровий нагляд, вона ризикує зруйнувати конституційне право на приватність. Баланс у цій сфері має полягати у фокусуванні на якості та шкідливості самого контенту, а не на обмеженні технологічних засобів комунікації. Свобода слова має захищати право на інакомислення, але не може бути правовою ширмою для ведення диверсійної діяльності всередині країни. Інформаційна війна часто провокує порушення прав найбільш вразливих категорій осіб. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [3] чітко встановлює імперативну заборону на використання полонених у пропагандистських

цілях та їх публічне приниження. К.Ю. Примаков та С.С. Бідняк акцентують увагу на тому, що масове поширення відеоматеріалів з допитами полонених, навіть під приводом «інформування про успіхи», є грубим порушенням міжнародного права [9, с. 420]. У цьому випадку свобода слова безпосередньо обмежується вищим імперативом гуманності та людської гідності. Ці підтверджують тезу, що національна безпека не може бути виправданням для ігнорування базових етичних стандартів, які відрізняють демократію від агресивного режиму.

Концепція «militant democracy» (війовничача демократія) передбачає, що демократичний устрій не повинен бути беззахисним перед тими, хто використовує його свободи для його ж знищення. У сфері медіа-права це означає право держави на впровадження певних превентивних обмежень. Однак конституційний аналіз застерігає від перетворення превенції на повсякденну норму. Свобода слова має обмежуватися лише тоді, коли виникає «clear and present danger» (чітка та існуюча небезпека), яку неможливо нейтралізувати іншими шляхами.

Більше того, держава має інвестувати не лише у заборони, а й у розвиток когнітивної стійкості суспільства. Конституційне право на інформацію [1] включає в себе і право на отримання верифікованих, достовірних даних. Отже, системна боротьба з дезінформацією є не просто технічним завданням спецслужб, а конституційним обов'язком держави щодо забезпечення права громадян на формування власної, вільної від маніпуляцій думки.

В умовах тривалого воєнного стану судова влада нерідко демонструє тенденцію до надмірної поблажливості щодо дій виконавчих органів у сфері безпеки. Проте, згідно з принципом розподілу влад, саме незалежний суд має залишатися остаточним арбітром у конфліктах навколо обмеження свободи слова. Аналіз поточної практики виявляє серйозну проблему: відсутність єдиної науково обґрунтованої методики оцінки «реальної шкоди» від того чи іншого висловлю-

вання. Це призводить до ситуативного правосуддя. Необхідна розробка чітких конституційних критеріїв, які б дозволили судам чітко відрізнити законну критику влади від дій, що дійсно загрожують обороноздатності чи територіальній цілісності.

Висновки. Здійснений багатоаспектний конституційно-правовий аналіз дозволяє сформулювати наступні узагальнюючі висновки.

По-перше, інформаційна війна змінила правову природу свободи слова, перетворивши її з пасивного права на об'єкт інтенсивного державного регулювання та безпекового захисту. В умовах воєнного стану, пріоритет інтересів національної безпеки є юридично обґрунтованим і легітимним, проте він не має бути абсолютним. По-друге, межа між законним захистом безпеки та незаконною цензурою повинна неухильно проходити через фільтр пропорційності. Будь-яке обмеження, яке не є критично необхідним для відсічі збройній агресії, має визнаватися антиконституційним. Держава зобов'язана уникати спокуси використання безпекового інструментарію для штучного звуження легітимного політичного плюралізму. По-третє, Україна, захищаючи свій суверенітет, повинна залишатися межах міжнародного гуманітарного права. Повага до людської гідності є тією онтологічною межею, що відрізняє демократичну цивілізацію від варварського агресора. Свобода слова не може бути виправданням для розпалювання ненависті чи приниження особи.

Тож баланс прав і безпеки – це не статична конструкція, а динамічний процес безперервного діалогу між державою, громадянським суспільством та професійною медіа-спільнотою. Збереження високого рівня свободи слова навіть під час найбільш жорсткої війни є свідченням справжньої сили та цивілізаційної зрілості української нації. Саме розбудова надійних правових запобіжників проти владного свавілля в інформаційній сфері є ключовою запорукою не лише нашої перемоги на полі бою, а й успішної майбутньої трансформації України як європейської правової держави.

Список літератури:

1. Конституція України: Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 09.02.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 09.02.2026)
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція; ООН від 12.08.1949 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153 (дата звернення: 13.02.2026)
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 12.02.2026)
5. Білоскурська О.В., Федорчук М.Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 7-18 URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5906> (дата звернення: 09.02.2026).
6. Ковальов К.Є. Інформаційна безпека: міжнародно-правовий аспект. Інформація і право. *Науковий журнал з проблем інформаційного права, правової інформатики, інформаційної і національної безпеки, інформації в інших галузях права*. 2023. № 4 (47). С. 159–167. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291624](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291624) (дата звернення: 11.02.2026).
7. Кучер В.О. Права людини та інформаційна безпека в умовах військової агресії. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. С. 125-130 DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.19> (дата звернення: 11.02.2026).
8. Ногає Н. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 132-136. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2022.04.132> (дата звернення: 10.02.2026).

9. Прымаков К.Ю., Бідняк С.С. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. – (Електронне наукове видання). 2023. С. 417-420. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.72> (дата звернення: 12.02.2026).
10. Цололо В.В., Філіпський Д.П. Права людини як інструмент обмеження державної влади. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2022. Випуск 69. С. 84–88. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.13>

References:

1. Constitution of Ukraine (1996) Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed February 9, 2026)
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950) Council of Europe. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (accessed February 9, 2026)
3. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War (1949) United Nations. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153 (accessed February 13, 2026)
4. Law of Ukraine No. 389-VIII «On the Legal Regime of Martial Law» (2015) Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (accessed February 12, 2026)
5. Biloskurska O.V., Fedorchuk M.D. (2022) Normatyvno-pravove rehuliuвання обмеження konstytutsiinykh prav i svobod liudyny i hromadianyna v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Regulatory framework for restricting constitutional rights and freedoms under martial law in Ukraine]. *Pravova derzhava*, vol. 46, pp. 7–18. Available at: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5906> (accessed February 9, 2026)
6. Kovalov K.Y. (2023) Informatsiina bezpeka: mizhnarodno-pravovyi aspekt [Information security: international legal aspect]. *Informatsiia i pravo*, vol. 4(47), pp. 159–167. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291624](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291624) (accessed February 11, 2026)
7. Kucher V.O. (2024) Prava liudyny ta informatsiina bezpeka v umovakh viiskovoi ahresii [Human rights and information security under military aggression]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*, pp. 125–130. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.19> (accessed February 11, 2026)
8. Nohas N. (2022) Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny pid chas zbroinykh konfliktiv [International protection of human rights during armed conflicts]. *Aktualni problemy pravoznavstva*, vol. 4(32), pp. 132–136. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2022.04.132> (accessed February 10, 2026)
9. Prymakov K.Y., Bidniak S.S. (2023) Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny pid chas zbroinykh konfliktiv [International protection of human rights during armed conflicts]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, pp. 417–420. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.72> (accessed February 12, 2026)
10. Tsololo V.V., Filipyskyi D.P. (2022) Prava liudyny yak instrument обмеження derzhavnoi vlady [Human rights as a tool for limiting state power]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya Pravo*, vol. 69, pp. 84–88. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.13>